



Mahmud ALLAHMANLI,
filologiya elmləri doktoru
professor

Şəddat Cəfərovun kimliyi haqqında danışmaq həmişə maraqlıdır. Əgər deyilənləri təkrar eləmirsən, əlavə müşahidələrin varsa, diqqəti cəlb edəcək faktlarla müəyyən mövzuda söhbət açırsansa, bu həmişə maraqlıdır və dinləyicini özünə çəkən amildir. Amma söhbət yazıdan gedirsə, burada daha diqqətli olmalısın. Nə yazılıb, yaxud da kimlər nələri yazıya gətirə bilməyiblər? Sən daha nədən yazmaq istəyirsən? Bu tipli ritorik suallar sözləşmə meydanına çıxır. Gündəmdə olan söz-sənət adamlarının həyatını və yaradıcılığını tədqiq edərkən onların nə üçün gündəmdə olduğunu da diqqətə almalısın. Mənə elə gəlir ki, Şəddat Cəfərov ədəbi-mənəvi mühitimizin kifayət qədər gündəmində olan sənətkardır. Və "sənətkardır" ifadəsini də sadəcə gəlişi gözəllik xatirinə işlətmirəm, qətiyyətlə, inamla deyirəm. Çünki o, Azərbaycan mədəniyyətinin ən önəmli sahəsi olan poliqrafiyamızın çox məşhur simalarından biridir. Poliqrafiya isə kitab deməkdir, mədəniyyət deməkdir, mənəvi mühitin tənzimlənməsinə xidmət edən əsas bir sahə deməkdir.

Açıq, mənim Şəddat Cəfərova elə də bir ciddi, səmimi dostluq münasibətim, yaxınlığım olmayıb. Onu özünə yaxın olan dostlarından az tanıyıram. Çünki uzun illərdir "Kredo" qəzetinin mənəvi müstəvisində bir yerdəyik. Onun ədəbi-publisistik yazılarını ardıcıl olaraq izləyirəm. Xüsusilə yumoristik hekayələrini maraqla oxuyuram. Həmişə düşünmüşəm ki, o özünün həyat romanını çox ustalıqla və zəngin həyat materialı əsasında yazıb.

Yazı da bir tale işidir, bəxt işidir. Yaradıcı adamlar çox vaxt düşüncələrində hansısa bir mövzunu yazmaq düşünlər. Hətta bəzən ömürləri boyu düşünlər. Deyəsən, Volf Qanq Höte ilə bağlıdır, belə bir fikir var: "Mən "Faust"u 60 ilə yazmışam. Yazıya köçürməyə çox qısa vaxt sərf etmişəm". Zənnimcə, fikir aydındır. Şəddat müəllim də əslinə qalsa, bütün həyatını varlığında daşıyan, yaşadan bir insandır. Çünki illər boyudur ki, o, yazı aləmindədir. Azərbaycanın ən görkəmli sənətkarları ilə daim ünsiyyətdə olub, onlarla dostluq münasibəti saxlayıb. Bu da ona imkan verir ki, dövrün ədəbi-bədii xəzinəsi ilə yaxından tanış olsun. Ən başlıcası, ona ayrıca bir üstünlük bəxş edən bir cəhət də bundan ibarətdir ki, naşir olub (bu gün də naşirliyini uğurla davam etdirir). Elə buna görə də nəşr etdiyi kitabların məğzinə varmaq, mahiyyətini anlamaq üçün məsuliyyət daşıyır. Həmin kitabları öyrənib. Nədən yazır, niyə yazır, yazılan kitabın cəmiyyət üçün hansı faydası var? Bu cəhətlərin hamısını bilməkdən başqa, həm də araya-ərsəyə çıxarılaçaq kitab hansı səviyyədə yazılıb? Elmi əsərsə, təsdiqini tapan məsələlər varmı? Publisistik əsərsə, cəmiyyətin mənəvi mühitinə təsir edə biləcəkmi? Bədii əsərsə, insanlara zövq verəcəkmi?.. Ən başlıcası, yazılan, ərsəyə gətirilən kitab nəşr olunandan sonra insanların mənəvi yüksəlişinə xidmət edəcəkmi? Yoxsa insanların daxili aləminin harmoniyasını dağıtmağa xidmət edəcək? Bütün bunlar

"Nə qədər söz var"

Şəddat Cəfərovun "Əzəldən bağlıyam sözə" kitabının II cildi haqqında

naşir üçün xüsusi əhəmiyyət kəsb edən, diqqətə saxlanılması vacib olan keyfiyyətlərdir.

Mənim müşahidələrim göstərir ki, Şəddat Cəfərov bir naşir üçün hansı mənəvi tələblər şərtdirsə, onların hamısına təbiəti ilə cavab verməyə hazırdır. Vaxt keçdikcə, zaman ötdükcə biz özümüzdən əvvəlkilərin üstün keyfiyyətlərini əxz edirik, onların düşüncələrindən irəli gələn həyat üçün bizə önəmli ola biləcək cəhətləri mənəvi mühitimizə yığmağa çalışırıq. Axı bizdən əvvəlkilər daha üstün həyat təcrübəsinə malikdir. Heç bir mübahisəyə yol vermədən deməliyik ki, cəmiyyət əvvəlki nəsillərin təcrübəsi əsasında inkişaf edir. Şəddat Cəfərovun həyatı, sözün həqiqi mənasında, bir təcrübə məktəbidir. Mən kimin, nədən, hansı sahədən yazmasını yox, necə yazmasını, araya-ərsəyə nəyi gətirdiyini əsas tuturam. Bu mənada Şəddat Cəfərovun "Əzəldən bağlıyam sözə" adlı kitabına toplanmış ədəbi düşüncələr bu gün də onun özünüifadə imkanlarının tükənmədiyinə sübutdur.

Doğrusu, əvvəllər "Kredo" qəzetində onun silsilə yazılarını izləyirdim. Və bu yazıları hansı səbəbdən qələmə aldığı haqqında da düşünürdüm. Müşahidələrim göstərdi ki, bütün bunların əsası var. Çünki Ş.Cəfərov bir naşir olaraq ayrı-ayrı müəlliflərin kitablarını qəbul edir, onları öz meyarları ilə nəzərdən keçirir. Bir çox hallarda çox diqqətlə oxuyur. Bir sözlə, Naşirlik məsuliyyətini heç vaxt unutmur. Araya-ərsəyə gələn kitabı isə öz varlığından doğulmuş olan canlı orqanizmi kimi görür. Buna görə də həmin kitablar haqqında qeydlərini, düşüncələrini yazıya gətirməyi vacib hesab edir. Bu da mənə xüsusilə sevindirir. Çünki elə insanlar var ki, yaşın müəyyən həddindən sonra sanki həyatdan təcrid olunurlar. Əməli fəaliyyət göstərmək istəmirlər. Belələrinin sırasında bəddi, elmi yaradıcılıqla məşğul olanlar da az deyil. Şəddat Cəfərov indiki yaşında da fəal ədəbi fəaliyyəti ilə nümunədir. O indiki yaşında da yeni nəsillərə göstərir ki, insan nə qədər düşünürsə, yaradıcılıq imkanı varsa, bunu cəmiyyətdən əsirgəməməlidir. Doğrusu, Şəddat müəllimin çox yüksək estetik zövq bəxş edəcək yazıları var ki, bunları oxumaq hər kəsə xüsusi təsir bəxş edir.

Mən Şəddat Cəfərovun "Əzəldən bağlıyam sözə" çoxcildliyinin II cildinə bu qeydləri "Son söz əvəzi" kimi yazıram. Amma etiraf edirəm ki, qısa, konkret, məhdud çərçivədə yazmaq istəmirəm. İstəyirəm ki, heç olmasa kitabın bir çox məziyyətləri ilə təəssüratlarımı oxucularla bölüşüm. Kitabı vərəqləyirəm. Ayrı-ayrı yazılarla tanış oluram. Şəddat müəllimin hansı müəlliflərdən və hansı səbəbdən söz açdığına məğzinə varmağa çalışıram. Amma diqqətimi onun çox dəyərli essevari düşüncələrində ifadə olunan təsirli məqamlar cəlb edir.

"Əzəldən bağlıyam sözə" kitabının II cildinə rəyçi kimi fikirlərimi oxucularla bölüşməyə çalışarkən qaşırma "Nə qədər söz var" adlı yazı çıxdı. Doğrudan da, əgər cəmiyyətdə, bir sözlə həyatda, insani mülhədə nə qədər söz varsa, bir o qədər sülh imkanı var, insanların bir-birini başa düşmək imkanı var. Elə bu qeydlərimə də Şəddat Cəfərovun həmin adda yazısında verilmiş başlığı seçdim: "Nə qədər söz var". Demək, nə qədər söz varsa, müharibəyə ehtiyac yoxdur, zora güvənməyə ehtiyac yoxdur. Yaxşı olar ki, insanlar bir-birini elə söz vasitəsilə anlasınlar, söz vasitəsi ilə duysunlar. Şəddat Cəfərov həmin adda qələmə aldığı qeydlərinə məhz Nizamini, Füzulini xatırlayaraq başlayır: "Ədəbiyyat tarixinin elə obrazları var ki, yaşadıkları zamanın ədəbi mühitini kifayət qədər güzgü kimi göstərə bilirlər. Biz Nizamini təkcə bəşəri dəyərləri olan əsərlərinə görə deyil, həm də zamanı göstərmək gücünə görə öyrənirik. Çünki sənətkar nə qədər öz mühiti ilə təmasda olursa, onun yaradıcılığı dövrü öyrənmək baxımından bir o qədər dəyərli olur. Biz Nizamidən öyrənirik Bərdənin taleyini, biz Nizamidən öyrənirik Gəncə zəlzələsinin yaratdığı faciənin miqyası-

ni, Atabəylər zamanının güdrəti, gücü barədə məlumat alırıq Nizamidən. Yaxud Füzuli irsi bizə öyrədir ki, onun zamanında da rüşvət verməyənin işi düzəlmirdi. Hətta hədə-qorxuların da kara gəlmədiyini görmək kifayət qədər ağırlı düşüncələr yaradır". Çox dəyərlidir. Göründüyü kimi, müəllifin özü də məhz hədə-qorxular, zoru arxa plana çəkir. Sözün dəyərini üstün tutur. Burada bir məqama da diqqət yetirmək lazımdır. İndiki nəsillərin yaxşı yadındadır. Əlbəttə mən həmyaşıldarımı nəzərdə tuturam. 90-cı illərin əvvəllərində düşmən Azərbaycanla hədə-qorxu dilində danışdı. Amma bu günün insanları artıq həmin dövrün tarixdə qaldığını yaxşı bilir. Çünki zaman dəyişib, Azərbaycan müstəqil dövlət olaraq güclü mərkəzdən idarə olunur. Çox ağırlı prosesdir yada salmaq, axı o dövrdə mərkəzdənqaçma meyilləri çox güclü idi. Çünki beyin mərkəzi dəqiq işləmirdi. İnsanlar vahid mərkəzdən idarə olunmurdu. Zənnimcə, Şəddat Cəfərov bu tipli düşüncələrində məhz nə qədər acı olsa da, həmin tarixi keçmiş qismən dolayısı ilə yaddaşa gətirməyə çalışır. Axı, həyatımızın elə tərəfləri var ki, tariximiz üçün xüsusi əhəmiyyət kəsb edir. Biz bu məqamları heç vaxt unutmamalıyıq, mütləq ayrı-ayrı məqamlarda yada salmalı, gənc nəslin formalaşmasında ibrət tələflərini diqqətə çəkməliyik. Şəddat Cəfərov ziyalı kimi bu narahatlığı keçirir. Ona görə hətta ədəbi düşüncələrlə bağlı yazılarını qələmə alanda xalqımızın psixoloji sarsıntılar keçirdiyi məqamı da unutmur və əlbəttə, ümumi, fəlsəfi düşüncələrlə insanları nikbin duyğularla silahlandırmağa çalışır. Ş.Cəfərova bu tipli yazıları qələmə almaq üçün ilham verən mənəvi mühit var. O, Azərbaycanın müstəqillik dövründəki inkişafından xüsusi qürur duyur. Bu hissləri yeri gəldikcə məmnunluqla qələmə alır.

40 il bundan əvvəl Azərbaycan Sovet imperiyasının əhatəsində idi. O dövrdə də Azərbaycanın mədəni inkişafı olub, ancaq zaman dəyişəndə, Sovet dövlətinin çöküşündən sonra bir çox məsələlər sanki meyarını dəyişdi. Həyat tamam başqa tələblərlə idarə olunmağa başladı. Şəddat Cəfərov 30-40 il bundan əvvəldən üzü bəri zamanın açıq gözlü şahidlərindən biridir. Elə ona görə də yazılarında dövrün xarakterini fəlsəfi ümumiləşdirmələrlə, mükəmməlliklə təqdim edə bilir: "Azərbaycan mədəni və mənəvi baxımdan 30 il, 40 il bundan əvvəlki ölkə deyil, heç iqtisadi, hərbi baxımdan da əvvəlki ölkə deyil. Çünki Azərbaycan müstəqillik qazanandan sonra çox böyük tarixi bir yol keçdi. Bu günkü Bakımızın simasını yalnız dünyanın ən möhtəşəm şəhərlərinin siması ilə müqayisə edə bilərik". Düşünürəm ki, bu tipli qeydlər hər hansı bir yazıçı üçün yaradıcılıq təsiri kompleksli bağışlayır. Ayrı-ayrı müəlliflər bu tipli qeydləri oxuyarkən həyat, cəmiyyət haqqında daha dərin, daha əhatəli düşünmək imkanı qazanırlar. Bu da yaradıcı adama imkan verir ki, yeni ideyalarla silahlansın. Ədəbi-mənəvi mühiti qədərincə, əhatəli dərk etsin.

Şəddat Cəfərov filosof publisistdir. O, yeri gəldikcə ədəbi düşüncələrində müasirlərinin əsərlərinə ustalıqla müraciət edə bilir. Aldığı təəssüratları da dəqiq və bütün aydınlığı ilə yazıya gətirə bilir. Vərəqlədiyim kitabda Şəddat Cəfərovun görkəmli filosof tənqidçi Sabir Bəşirovun taleyi ilə bağlı qeydlərini də maraqla oxudum. Sözün həqiqi mənasında S.Bəşirov ədəbi-mənəvi mühitimizin çox sağlam ruhlu yazarlarından biri idi. Onun ölmünə Xələfli maraqlı bir elegiya yazmışdı. Həmin elegiya "Dağları dərddi gördüm" adlandı. Şəddat Cəfərov "Əzəldən bağlıyam sözə" kitabında çox təsirli "Dağları dərddi gördüm" elegiyasını bir daha xatırlayır. Və maraqlıdır ki, həmin elegiyanın ayrı-ayrı hissələrini dərin təəssüratla təhlil edir.

(Davamı 14-cü səhifədə)

(Əvvəli 13-cü səhifədə)

Belə bir nəticə, qənaət onun yazısından anlaşılır ki, zəka sahiblərinin həyatı vaxtsız tərk etmələri cəmiyyət üçün çox böyük ağırdır, itkidir. Həmin elegiyadan Ə.R.Xələflinin dostu Sabir Bəşirovun ölümü ilə bağlı ağırlarını ifadə edən dördlükləri də oxuculara bir daha çatdırır.

*Əbədi qalmaz bir gül, bir gün solar dünyada,
İnsan da bir ömürlə qonaq olar dünyada.
Hər kəsin ruhu uçar, torpaq olar bədəni,
Aqillər sözü ilə yenə qalar dünyada.*

*Bizi bilən, anlayan, hörmətdə tapar yenə,
Söz nədir - bilən olsa, qiymətdə tapar yenə.
Dövrünün küleyində sovrulsa da canımız,
Bizi soran, axtaran hikmətdə tapar yenə.*

*Yazıya pozu yoxdu, - qayada, daşda qalar,
Silinməz xatirələr - sirdə, sirdə qalar.
Düşünmə ki, həyatın qurtarıb qeyb olacaq...
Sözünlə, əməlinlə - adın yaddaşda qalar.*

Bu dördlükləri oxumaq hər hansı bir şəxsə həyat, dünya, zaman... haqqında qəribə düşüncələr oyadır. Mən deməzdim ki, bu düşüncələr təkcə kədərlə bağlıdır. Elə bilirəm ki, bu düşüncələrin əsas məgzi insanların həyatı mükəmməl yaşamağa, bir-birinə səmimi olmağa çağırış motivi ilə bağlıdır. Yəni insan yaşadığı ömürdə gələcək nəsillər üçün faydalı olacaq əməllərin sahibi olmalıdır. Əgər insan özündən sonrakı nəsillər tərəfindən hörmətlə xatırlanmayacağına, demək, onun həyatı mənasız olub, gərəksiz olub. Yəqin ki, söz-sənət adamları belələrinin ömrünü puç hesab edirlər. Zənnimcə, elə "Əzəldən bağliyam sözə" kitabının müəllifi də bu düşüncələrlə həyatını yaşayır, yazılar qələmə alır. Yazılarında da insalara

bir-birini başa düşməyi təlqin edir, hörmətli münasibət bəsləməyi arzulayır.

Ş.Cəfərov nəşr etdiyi kitablar haqqında yazanda istər-istəməz hər bir müəllifin mənsub olduğu bölgə ilə bağlı düşüncələrini də qələmə alır. "Sabir Şirvanın "Söz ömrü" adlı yazısında olduğu kimi o, hələ kitab haqqında, kitabda yazılanlar haqqında danışmazdan əvvəl müəllifin mənsub olduğu bölgə ilə bağlı düşüncələrini yazıya gətirir. Bu da istər-istəməz bizim üçün yaşadığımız zamanın hansı problemlərlə bağlı olduğunu xatırlatmaq deməkdir.

Həmin qeydlərdən belə başa düşmək olur ki, Ş.Cəfərovun haqqında danışdığı kitabın müəllifi qarabağlıdır. Buna görə də Ş.Cəfərov əvvəlcə Qarabağla bağlı düşüncələrini yazıya gətirir: "Mən Qarabağ bölgəsindən olan şairlərin yaradıcılığını həmişə maraqla izləyirəm. Çünki hər hansı bir yerin, yurdun təbiətini şairlər qədər həssaslıqla vəsf edən, təsvirə gətirən, yaddaşlara yazan başqa sənət növü tanımıram. Mənim düşüncəmə görə Qarabağ şairləri qədər də Qarabağı bütün reallıqları ilə ən nadir, ən görkəmli təbiətlərinə görə təsvirə gətirən başqa müəlliflər ola bilməz". Nə qədər doğru və dəqiq qənaətdir. Elə buradaxca mən də bəzi tarixi məqamları yada salmaq istəyirəm: Mirzə Adıgözəl bəy, Mirmövsum Nəvvab... bu tipli müəlliflərdən üstün kimsə Qarabağ haqqında dəqiq və səhih məlumat verə bilərmə? Bu gün həmin şəxslərin yazıları Qarabağ taleyi üçün xüsusi əhəmiyyət kəsb edir. Eləcə də, Mirzə Camalın və digər qarabağlı müəlliflərin yazdıqları bizim üçün təkzibolunmayan faktlar verir. Buradaca görkəmli şair Qasım bəy Zakiri də xatırlamaq olardı. Onun da şeirlərində Qarabağın müfəssəl mənzərəsi bütün reallıqları ilə diqqəti cəlb edir. Bunları niyə xatırladıram... Çünki Ş.Cəfərov doğru olaraq qeyd edir ki, Qarabağın bugünün mənəvi mənzərəsini qarabağlı müəlliflər daha aydın göstərə bilirlər.

Burada bir məqama da diqqəti cəlb etmək istərdim. Şəddat Cəfərov qarabağlı müəlliflərə diqqətli yanaşır. Onlarla bağlı fikir bildirərkən, elə Qarabağın mənəvi mühiti ilə bağlı düşüncələrini yazıya gətirir. İndi bir parçanı təqdim etmək istəyirəm. Bu qeydləri yazan müəllifin Qarabağa olan sevgisini duymamaq mümkün deyil: "İş elə gətirib ki, naşirlik fəaliyyətim məni Qarabağ bölgəsindən

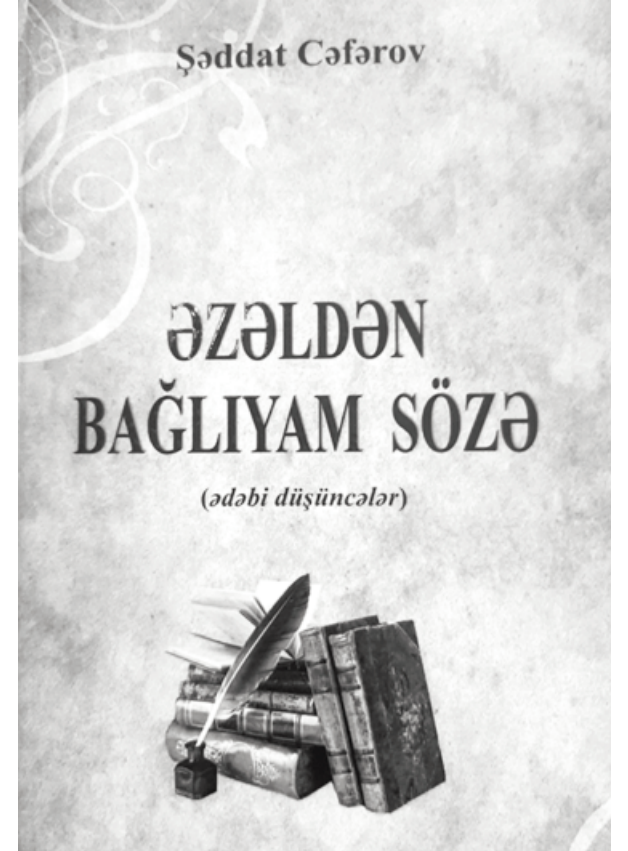
olan söz-sənət adamlarına da bağlayıb. Onların əlyazma kitabları əlimə gəldikcə, o əlyazmaları və rəqlədikcə xəyalımdan acı təəssüf qarışıq duyğular keçib. Axı iş elə gətirib ki, mən müvafiq imkanlarımaya uyğun olsa da, Qarabağın adlı-sanlı yerlərində olmamışam. İndi mənim üçün çox ağır bir nisgildir ki, bir tərəfi Şuşa, bir tərəfi Cəbrayıl, Zəngilan, Qubadlı, lap elə Laçın, Kəlbəcər... kimi yerlərin dağlarını, düzlərini görməmişəm. O yerlərin can dərmanı olan bulaqlarının suyundan içməmişəm. Bu o demək deyil ki, mən həmin yerləri arzulamamışam. Həyatımdan yazılan kitabların oxucuları yaxşı bilir ki, ömrümün bu günə qədərki çağları, demək olar ki, öz ixtiyarımda olmayıb. Dövlət tapşırıqları, vəzifə missiyası mənə imkan verməyib ki, adi hər bir vətəndaş üçün haqqı olan məzuniyyəti qəlbimin istəyincə öz arzuma uyğun yerlərdə keçirim. Az-çox belə imkan olanda dədə-baba yurduma üz tuturdum". Açıqı, bu qeydləri oxuyan adam elə müəllifin özünü də bir Qarabağ cəfəkeşi kimi təsəvvür edə bilər. Çünki yazılar onun təbiətini, Azərbaycanın hər yeri ilə doğma-lıqla nəfəs aldığı təsdiq edir. O, əgər Qarabağı bütövlükdə sevməsəydi, həmin düşüncələri heç yazıya gətirə bilməzdi. Burada yeri gəlmişkən, bir məqama da diqqət yetirmək olar. Əgər Azərbaycanın 50 milyonluq bütün övladları Qarabağı sevməsəydilər, heç onu düşməndən hər hansı bir silahın gücünə olsa da, azad edə bilməzdilər.

Bəs sevgi haradan, necə yaranır? Doğrudur, sevgi hissi insanın öz varlığından qaynaqlanır. Amma ana öz laylası ilə övladında insanlara sevgi aşılaya bilməsəydi, heç övladı da bu hissə sahib ola bilməzdi. Ona görə də belə bir fikri mütləq qeyd etməliyəm ki, söz-sənət adamları öz yazıları ilə insanlara yurdu, vətəni sevmək hissi aşılamalıdır. Yalnız bu zaman insan öz sevgisini qorumaq gücündə ola bilər. İndi belə bir fikri de-

mək, mənim özümdə də kifayət qədər qətiyyət yaradır. II Qarabağ savaşında ruhumuz ona görə səfərbər oldu ki, yazıçılarımız, publisistlərimiz vətən övladlarına vətəni sevmək dərslərini öyrətdilər, yurda bağlılıq elməni mənimsətdilər. Bu mənada Ş.Cəfərovun vətən sevgili düşüncələri mənim üçün xüsusilə əhəmiyyətlidir. İndi Şəddat Cəfərovun Qarabağın taleyi ilə bağlı düşüncələrindən bir parçanı buradaca oxucunun nəzərinə çatdırıram. Heç olmasa, müəyyən zaman keçəndən sonra kitabın xülasəsi kimi olsa belə, bu qeydlərdə müəllifin nə demək istədiyinə hər kəs diqqət göstərə bilər: "Qarabağın işğalı... bu çox böyük, az qala qaçılmaz bir faciə kimi xalqımızın taleyinə yazıldı. Qarabağ işğal olunandan sonra mən Qarabağı ürəyimcə gəzmədiyimə görə, o yerləri gözü dolusu görmədiyimə görə özümü qınadım. Amma əl hara çatardı. Olan olmuşdu. Bəli, tarixin elə bir haqq tərəzisi var ki, o müvafiq zaman gələndə həqiqətləri öz yerinə qaytarır. Belə bir zaman 2020-ci ilin noyabrın 8-də ömrümüzə qismət oldu. Azərbaycanın "dəmir yumruğu" u qüdrətli sərkərdənin siyasi iradəsi və komandanlıq gücü ilə həqiqəti dünyaya diktə etdi. Axır ki, Azərbaycan özünün mənəvi qüdrəti olaraq Şuşasına sahib oldu. Kəlbəcərini, Laçınını, Zəngilanını, Qubadlısını, Cəbrayılı azad elədi. Hadrutdan düşmənin ayağını kəsdi. Qədim Qarabulaqdan - Füzulidən düşməni qovub çıxardı. Ağdama yol açdı. Şuşamızı azad elədi. Mən açıqı, yaşımın bu çağında ikiqat sevindim. Birincisi, vətənimin torpaqları düşməndən azad olundu, ikincisi, öz-özümə düşündüm ki, bu Allahın mənə verdiyi möhlətdir ki, mən də axır ki, vətənimin bağı olan Qarabağımızı başdan-baş gəzərəm, Şuşamızı ziyarət edəyəm. Kitablarını çap etdiyim şairlərimizin yerini, yurdunu görürəm". Nə qədər ülvi, təmiz duyğulardır?! Müəllif arzulayır ki, kitabını çap etdiyi müəlliflərin yerinə, yurduna səyahət etsin, onların bələdçiliyi ilə Qarabağı bir daha gəzsin, Şuşanı, Xudafərinə ziyarət etsin.

Azərbaycanı sevməyin başqa hansı yolu var? Mənə elə gəlir ki, Şəddat Cəfərovun "Əzəldən bağliyam sözə" kitabı təkcə ayrı-ayrı müəlliflərin yazıları, kitabları haqqında düşüncələr deyil. Bu kitab həm də Azərbaycanı sevmək dərslidir.

Azərbaycanı qorumaq haqqında elmdir. Elə bu səbəbdən də mən bu kitabın bütün səhifələrində gördüyüm Azərbaycan sevgisi ilə bağlı düşüncələri daha artıq dərəcədə diqqətə çəkməyi özümə borc bildim. Çünki insan sözün, kitabın, sənətin dəyərini biləndə daha zəngin olur. Çünki ananın laylası da sözlə ifadə olunur. Doğrudur, musiqi ilə vəhdətdədir söz, amma bütün hallarda laylanın içindəki sözlər övlad üçün əsas sevgi laddarını təlqin edir. Şəddat Cəfərovun "Vətən aşığı, söz sevdalısı" adlı qeydləri Ə.R.Xələflinin "Bir ayrılıq odu var" adlı kitabına həsr olunub. Məhz bu qeydlərin də əvvəlində Şəddat Cəfərovun ədəbi-fəlsəfi düşüncələri kifayət qədər dolğun və dəqiqdir: "İnsanlar hava ilə, çörəklə, su ilə necə qi-



dalamı yaşayırsa, bir o qədər də doğulduqları yerlə, yurdla bağlı olur. Böyükləri məkandan mənəvi güc alaraq ömürlərini başa çatdırırlar. Hər bir insanın varlığında yaşayan və heç nəylə əvəz olunmayan yurd sevgisini, xüsusilə şairlər, söz, sənət adamları ürək, könül duyğuları kimi qavrayırlar". Şəddat Cəfərov öz qeydlərində hər hansı bir müəllif haqqında danışsın, onların bədii təsvirlərinə də xüsusi əhəmiyyət verir.

Müəllifin ədəbi-fəlsəfi düşüncələrində insanların mənəvi keçmişlə bağlı düşüncələrində hakim olan obrazların tərənnümü xüsusi hörmətlə xatırlanır. Yeri gəldikcə, hər hansı bir müəllif haqqında danışsın, təbiəti də önə çəkir. İnsanların mənəvi mühitindəki tarixi prosesləri xüsusilə dəyərləndirməyə çalışır. Onun "Bir ayrılıq odu var" adlı kitabla bağlı düşüncələrində çox maraqlı məqamlar var. Zənnimcə, hər kəs üçün xüsusilə dəyərləli ola bilər. Ona görə də daha bir parçanı oxucu üçün təqdim etməkdən məmnunluq duyuram: "Məlum məsələdir ki, təbiətdə baş verən dəyişilmələr, süni, yad təsirdən, kənardan müdaxilə olmasa müəyyən qanunauyğunluğa tabedir. Necə ki, ilin fəsiləri bir-birini əvəz edir. Cəmiyyətdə baş verən hadisələr də müəyyən qanunauyğunluğa tabedir. Əgər cəmiyyətin həyatına siyasi kateklizmlər, sarsıntı təsir göstərsə, bunun insanların həyatında, bütövlükdə cəmiyyətin taleyində mütləq əks-sədası üzə çıxacaq. Ona görə də müəllif düşüncəsində ağrı həm də hərəkətverici bir qüvvə kimi təsvir və tərənnüm olunur. Elə ağrının motivinə uyğun olaraq biz bu tərənnümün özündə də göynəmli duyğularla qarşılaşırıq". Maraqlı düşüncələrdir, insan taleyinin sanki təbiətlə bağlı olan tərəflərini də burada görmək olar. Təbiətin qışını, durğunluq zamanı kimi qəbul etsək, yuxu dövrü kimi şərh etsək, onda bahar oyanışıdır. Yay kamala çatmaqdır. Payız isə qocalığıdır. Və təzədən dirilmək üçün əbədiyyətə qovuşmaq dövrüdür. Elə bilirəm ki, müəllif düşüncələrində sanki insanın da ömür yolunu yada salır.

(Davamı 16-cı səhifədə)

(Əvvəl 14-cü səhifədə)

Axı insan da əvvəlcə uşaqdır, sonra gənədir, daha sonra cavandır və qocadır. Qocalaraq əbədiyyətə qovuşan insan yoxluğa getmir. O təzədən yeni görkəmdə, yeni mahiyyətdə, yeni doğulan insanda təzədən dünyaya qayıdır. Bütün hallarda hər bir insanın ağrı taleyi var. Ümumiyyətlə, ağrı hissi yaşamayan insan normal insan kimi qavranıla bilməz. Bu mənada, şair də, yazıçı da, lap filosof da, psixoloq da insan həyatında ağrının rolunu, yerini kifayət qədər aydınlıqla qavraya bilər, dərk edə bilər. Əslində düşüncə sahiblərinin ən önəmli xidmətlərindən biri də insanlara ağrı daşıyıcısı olmalı olduqlarını təlqin etməkdir. Ağrı daşıyıcısı olmayan insan vətən üçün də, ümumiyyətlə, insanlıq üçün də gərəkli ola bilməz. Bu mənada Şəddat Cəfərov da Ə.R.Xələflinin “Bir ayrılıq odu var” kitabını şərh edərkən müəllifin ağırlı düşüncələrinə ayrıca yer ayırır. Həmin düşüncələrdən çox dəyərli bir parçanı oxuculara təqdim edir:

*Ey tanrım, düşüncəmə işıq ver, sözə gəl'im,
Od qalansın sinəmdə, yanmağa közə gəl'im.
Bilirəm ki, yanmasam, sözüm ağrını bilməz,
Göynəməsə sinəmdə közüüm güllənməz, gülməz.
Ağrısız bu dünyada nə bitər, nə göyələr,
Analar da ağrıdan çiçək dərər, gül dərər.
Əzabdan od götürər, yığar cana közləri,
Ağrıların içində gülər ana gözləri.
Təzə yarpaq göyərməz, ağac çəkməsə ağrı,
Sünbüllər dənə dolmaz, kəndli əkməsə ağrı.
Bir vətən aşiqinin qanına dolan ağrı,
Torpaqda qızarmasa, olacaq yalan ağrı.
Ayaq basdığı yerə bəsirət gözüylə bax,
Hər addımda ağrı var, boylanır, gözüylə, bax.*

*Sənətkarın sözündə əzablar dilə gələr,
Yaşayar yaddaşlarda, zamana, ilə gələr.
Tarixin alt qatında insan əzab köküdür,
Əzablar insanlığın babası, soy köküdür.
Aqılların sözüne can verib ağrı-acı,
Ağrı ilə yoğrulub müdriklərin söz tacı.*

Bəlkə də bu poetik parça bir çoxlarına bir lüzumsuzluq düşüncəsi də gətirə bilər. Amma inanıram ki, bütün düşüncəli oxucular üçün bu parçanı oxumaq hədsiz dərəcədə estetik zövqlə nəticələnəcək. Məhz Şəddat Cəfərova ona görə minnətdar olmalıyıq ki, o öz qeydlərində bu tipli bədii parçaları oxuculara səxavətlə təqdim edir. Düşünürəm ki, məhz bu cəhətlərinə görə Şəddat Cəfərovun mətnləri çox canlıdır və xüsusilə təqdirə layiqdir.

Nəhayət, mən Şəddat Cəfərovun özünün proqram düşüncələrinin mahiyyətini də kitabda müşahidə etdim. O, çox maraqlı bir ziyalı obrazı olaraq müəlliflərlə şəxsi dostluq münasibətlərini həmişə yüksək qiymətləndirib. Dostlarının təbiətindəki üstün keyfiyyətləri tərənnüm etməkdən heç vaxt bezməyib. Amma nəhayət, özünün də etiraf etdiyi kimi el əbir vaxt gəlib ki, düşüncələrini yazıya gətirmək üçün şəxsi dostluq müstəvisindən çıxmalı olub. Və bununla da ədəbi düşüncələrini yazmaqla söz-sənət tariximiz üçün sanki özünün ədəyərli missiyasını yerinə yetirib. Çox yaxşı olar ki, onun məhz bu məramı ifadə edən düşüncələrinin konkret mahiyyətinə diqqəti yönəldək: “*Uzun illər Azərbaycanın söz-sənət adamları ilə ünsiyyətim axır ki, şəxsi dostluq münasibətləri səviyyəsindən çıxdı. Heç özümün də xəbərim olmadı ki, bu münasibətlər necə yaradıcılıq əlaqələrinə çevrildi. Əlbəttə, burada təəccüblü bir şey*

yoxdur. Kitablarını çap etdirmək istəyənlər müəlliflər öz istəkləri ilə bizim mətbəyə gəlir, nəşir kimi mənə müraciət edirlər. İndi əlyazma nüsxəsi adlandırdığımız kompüter variantını da hələ çapdan əvvəl mənə təqdim edirlər. Bu zaman aramızda kitabın məzmunu, janrı ilə bağlı söhbətlər olur. Hətta müəlliflər kitablarının xüsusi maraqlı doğuracaq səhifələrinə diqqətimi cəlb etməyə çalışır. Mövzu haqqında ətraflı məlumat verirlər. Xüsusilə şairlərin, nasirlərin, publisistlərin kitablarını həmişə maraqla qarşılayıram. Zövqümü oxşayan səhifələri nəzərimdən keçirirəm. Bu zaman kitab məni özünə bağlayırsa, bütünlüklə oxuyur, əvvəlcə ümumi qənaətimi kitabın müəllifinə də bildirirəm. Bu zaman istər-istəməz kitabın annotasiyasını da yazmaq mənim üzərimə düşür”. Demək, bu qeydlərdən belə başa düşmək olur ki, Şəddat Cəfərov həm də formal nəşir deyil, cəfakeş nəşirdir. Nəşir etdiyi kitabların annotasiyasını, məğzsini də hazırlamağa xüsusi diqqət ayırır. Bütün bunlar onu göstərir ki, Ş.Cəfərov “Əzəldən bağliyam sözə” kitabına təsadüfi gəlməyib. Bunun üçün illərlə, bəlkə də onillərlə düşüncə yolu keçib. Hər bir sənətkarla, hər bir kitab müəllifi ilə şəxsi ünsiyyət bağlayıb. Onlardan aldığı təəssüratları da unutmayıb. “Əzəldən bağliyam sözə” kitabının II cildinin Şəddat Cəfərovun çoxcildli ədəbi düşüncələri sırasında xüsusi əhəmiyyət kəsb edəcəyinə inanıram.

Mən ayrı-ayrı yazılarda hansı müəlliflərdən bəhs olunduğunu, xüsusilə kitabda yer alan yazıların xronikasını bilərəkdən yazıya gətirmədim. Çünki bu qeydlər “Əzəldən bağliyam sözə” kitabı üçün nə qədər rəyçi düşüncəsidirsə, bir o qədər də “Son söz” mahiyyəti daşıyır.

Ş.Cəfərovun “Əzəldən bağliyam sözə” kitabının (II cild) uğuruna inanıram.